ԱԿՈՒԻՍԿՐԱՆԱ ԿԱՄ ԷՍԼԱՇԱԲԷԼ ՔԱՂԱՔԻ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ ՄԷՋ ՊԱՀՈՒԱԾ ՀԻՆԱԿԱՒՈՐ ՆՇԽԱՐՔՆ

Թարգմանեալ 'ի Journal de Rome օրագրէ։

Ամենուն ծանօթ է Մեծն կարոլոս անուանի կայսրն, պաշտպան եկեղեցւոյ և բարերար կաթողիկէ աշխարհի և վերանորոգող եւրոպական ազգաց։ Իր աշխարհաշէն մեծագործութեանց մէջ ալ մասնաւոր կերպով յիշատակաց արժանի են Ակուիսկրանա կամ հիմա Էսլաշաբէլ ասացեալ քաղքին շինուածքներն՝ զոր իրեն մայրաքաղաք ընտրած էր, և պատերազմներէն ետև հոն գայր հանգչելու՝ գեղեցիկ յիշատակարաններով զայն զարդարելով, որոց մէջ երևելի է այն միակ գանձն բոլոր աշխարհի մէջ ուր պահուին Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի և իւր ամենասուրբ Մօրն և այլ սրբոց նշխարքն։

Այս քաղքիս մէջ ուր Գերմանիոյ կայսերք գային պակուելու, ինքն չինել տուաւ Տիրամօր ընծայեալ մատուռն, որ հռոմէական ճարտարապետութեան գոհար մի կարէ համարիլ իր ճոխութեամբն, և որոյ շինութիւնն ութ տարուան մէջ աւարտեցաւ, 796էն 804. որ որչափ ճոխ է արուեստի մասին՝ նոյնչափ և ևս առաւել հոն հաւաքուած կրօնական յիշատակարանաց կողմանէ՝ որ իրենց սրբազան հրնութեամբն ամենեցուն պատկառելի են։ Ինքն իւր անշուք և անզարդ գերեզմանն ալ նոյն եկեղեցւոյն մէջ չինել տուաւ, ուր իր սրբայական փառաց անվայել բան չէր համարեր բազմաթիւ դպրաց և վիճակաւորաց հետ Աստուծոյ փառաբանութիւններն երգելու։ Եկեղեցւոյն գանձարանին մէջ պահուած սուրբ նշխարքն են

Ա. Հանդերձ Սրբոյ կուսին Մարիամու Աստուածածնի.

Բ. Խանձարուրք Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի.

Գ. Վարշամանկն՝ յորում ամփոփեցաւ գլուխն հատեալ Ս. Յովհաննու Մկրտչի.

Դ. Կտաւն միոյց Յիսուսի Քրիստոսի 'ի ժամ խաչելութեանն։

Այս պատուական նշխարաց հարազատութեան վերայ ամենևին տարակոյս չկայ, որովհետև ամենայն քննութեամբ հաստատեալ է նոցա վաւերականութիւնն. և որոց վկայ են դիւանք, արձանագրութիւնք, աւանդութիւն, գծագրութիւնք, անընդհատ ուխտաւորք ականատեսք մետասան դարերէ 'ի վեր, որք ամենքն ալ մի մի հաստատութիւն են սրբազան գանձուն։— Ինքն իսկ կարոլոս հիմնադիր եկեղեցւոյս՝ այսպէս խօսի արքունի քարտիսի մէջ. «Այս հռչակաւոր եկեղեցիս և այս մեծաշէն գործս չինել տուած ժամանակ, ոչ միայն ըստ իմոց ըղձից՝ այլ և շնորհօքն Աստուծոյ, հաւաքեցի 'ի նմա բազում նշխարս առաքելոց, մարտիրոսաց, խոստովանողաց և կուսանաց, հեռաւոր երկիրներէ զնոսին բերելով, մանաւանդ 'ի Յունաստանէ, և եդի զնոսա այս սուրբ տեղս, որպէս զի բարեխօսութեամբ նոցա կայսրութիւնն հաստատուի, և մեզաց թողութիւն լիցի»։

digitised by A.R.A.R.@

Այս սուրբ նշխարքս ընկալաւ Կարոլոս 'ի զանազան կողմանց. յԵրուսաղեմէ 'ի ձեռն Յոհաննու պատրիարքի, 'ի Կոստանդնուպօլսոյ 'ի կայսերաց ժամանակին, 'ի Պարսից ձեռամբ Հարուն–էլ–Ռաշիտ Հագարացւոց ամիրապետին, որոյ իշխանութեան ներքև էր նոյն ատեն Պաղեստինու աշխարհն։ Այս ամէն թագաւորք և իշխանաւորք՝ իւր բարեկամութիւնն շահիլ ջանային՝ որ իր ժամանակին ամենէն հզօր ինքնակալն լինելուն, և գիտելով իւր սէրըն զոր ունէր կրօնական զանձուց՝ նուիրէին իրեն այս սուրբ նշխարքս, որ աստուածային տեսչութեամբ անցանէին յարևելից յարևմուտս, իրենց հետ բերելով զօրհնութիւնս և զշնորհս երկնից։

Փրանկական տարեգրոց մէջ որոշ յիշատակի թէ յամին 799 Երուսաղեմայ պատրիարքն վանական մի ղրկեց իբրև նուիրակ 'ի Գերմանիա՝ որ «զանազան նշխարս բերաւ ընդ իւր՝ Տեառն մերոյ յարութեան տեղէն»։

Եկինհարտ՝ Կարոլոս կայսեր ատենադպիրն ալ՝ որ նորա վարքն գրեց՝ յիշատակէ այս հրեշտակութիւնս, և պատմէ թէ նոյն տարին՝ Երինէ կայսրուհւոյն ժամանակ հասան այս նուիրակներս յԱկուիսկրանա, և ետ դարձած ժամանակն կայսրն իւր Զաքարիա անուամբ մատրանապետն նոցա ուղեկից տուաւ, և մեծագումար դրամ ղրկեց օգնութիւն քրիստոնէից՝ որ սարակինոսաց լուծին ներքև հեծէին։

Այսու արևելեան քրիստոնեայք ալ իրենց մեծ բարերար ճանաչէին զԿարոլոս, և 800ին երբ Զաքարիա դարձաւ յԱկուիսկրանա՝ երկու միանձունք ալ նորա հետ եկին, բերելով կայսեր՝ Սուրբ Գերեզմանին, Գողգոթայի, Ձիթենեաց լերին և շրջապատին փականքն, հանդերձ մեծագին դրօշակով մի։ Այսպէս այս սուրբ տեղերս՝ իրենց մէջ եղած գանձերով՝ Կարոլոս մեծին տրուեցան յամի 800, Հարուն ամիրապետին հաստատութեամբն, որ յառաջագոյն ալ շատ ընծաներ ուղարկել էր իրեն՝ զանազան դեսպաններ ղրկելով։

Ինքն ընկալաւ նաև բազում նշխարս 'ի Կոստանդնուպօլսոյ՝ զորս կայսերք Յունաց իրեն նուիրէին՝ իւր բարեկամութիւնը շահելու համար. յորս էին Երինէ թագուհին՝ որ սակաւ մի ևս մեծին Կարոլոսի հետ պիտի ամուսնանար, և կայսերքն Նիկեփորոս Լողոթեթ, Միքայէլ Կիւրապաղատ և Լևոն Հայկազն, որք շատ կրօնական յիշատակներ ղրկեցին իրեն և նշխարս 'ի Պաղեստինոյ, յԱրևելից, յԱփրիկոյ և 'ի Սպանիոյ. զորս և ընծայեց Կարոլոս զանազան եպիսկոպոսական աթոռոց՝ զորս ինքն հիմնել էր. և սակայն նոցա գլխաւորներն պահեց Ակուիսկրանայի Տիրամօր եկեղեցւոյն արքունի մատրան մէջ։

Ի սոցանէ սուրբ նշխարանաց աւանդական կարգին մէջ առաջինն է կուսամօր զգեստն։— Եբրայեցւոց մէջ արանց և կանանց զգեստն էր՝ մարմնոյն վերայ հագուելու պատմուճան մի հանդերձ գօտւով, վերարկու, սանդալք ոտից, և լայրի նման գլխարկ։ Ակուիսկրանա պահուած Սրբոյ կուսին պատմուճանն ներսէն մարմնոյն վերայ հագնելիքն էր, որ շապիկ կամ ներքնակ կոչէր. նիւթն արևելեան բեհեզէ հիւսած է՝ զոր աւելի ազնուականք հագնէին, մանաւանդ յԵգիպտոս, որ շատ տեսակներու բաժնուէր։ Աստուածամօր զգեստին տեսակն ամենէն հասարակն է, գոյնն դեղնագոյն ճերմակ և սեղանի անձեռոցի պէս քառակուսի քառակուսի հիւսուած։

Պարանոցն անցընելու բացուածքն՝ բարակ բանուածքով օձապտոյտ մի շինուած է, նմանապէս զգեստին վարիգին եղած երկու ճեղքերուն շուրջքն, բայց սոցա ձևն վերինէն տարբեր է։ Թևերն երկայն եղած երևին, և ձախ թևին մի մասն կտրած է. իսկ աջ թևուին և կուրծքին վերայ դեղնորակ ճերմակ բծեր տեսնուին՝ որ երևի թէ կուսամօր կաթին կաթիլներն են։— Երբ Տիրամօր զգեստն ժողովրդեան

digitised by A.R.A.R.@

ցոյց տան՝ ծալքն քակեն՝ այնպէս որ լայնքն ու երկայնքն ամբողջ երևի. իսկ միւս երեք նշխարքն միշտ ծալլած ցուցանեն ու ժապաւինով կապած են։

Հինգերորդ դարէն 'ի վեր աւանդութիւն մի կայ՝ թէ կուսամայրն յԵփեսոս մեռած չէ, այլ յԵրուսաղէմ, (ըստ ոմանց) հնգետասան տարի իր Միածնէն ետև։ Ըստ Նիկեփորայ Կալիստոսի՝ երբ մեռնելու մօտ էր՝ ապսպրեց սիրելւոյ աշակերտին՝ (որ Փրկչին յանձնարարութեան համեմատ զինքն խընամէր), որ իւր զգեստներն երկու դրացի կանանց տայ՝ զորս ինքն շատ սիրէր իրենց առաքինութեանց և պարկեշտութեանն համար։ — Շատ տարիներ անցնելէն ետև, յամի 451 այս զգեստուց մին գտնուեցաւ Գալիլիոյ գիւղի մի մէջ բարեպաշտ հրեայ կնոջ մի քով։ Կալբիոս և Կանդիդոս անուամբ երկու ուխտաւորք՝ որ յարիոսական աղանդէ դարձած էին յուղղափառութիւն, յԵրուսաղէմ ուխտի ելլին. և լսեցին այն կնոջէն՝ որ այն զգեստն իր ընտանեաց մէջ պահուէր որպէս անգին գանձ մի, որովհետև սուրբ և պաշտելի կուսանի մի պատմուճանն էր. գանձս փակուած էր գզրոցի մի մէջ և պահուէր նոյն կընոջ տան ետի զին առանձին սենեկի մի մէջ. ուր երբ մտին՝ տեսին բազմութիւն հիւանդաց՝ որ գզրոցին առջև 'ի ծունր իջեալ՝ իրենց առողջութիւն խնդրէին։ Կալբիոս և Կանդիդոս գիշերն 'ի բուն նոյն սենեկին մէջ անցընելով՝ գզրոցին չափն առին, և ինչ փայտէ շինուած լինելն իմացան և թէ ինչպէս ներկած էր. իրենց միտքն այն էր որ գողնան և քրիստոնէից ձեռքն հասցընեն։ Այս բանիս համար ելին յԵրուսաղէմ գնացին, և հոն շինել տուին գզրոց մի յար և նման առաջնոյն զոր տեսել էին. և սուրբ տեղեաց ուխտն կատարելով՝ դարձան նորէն այն հրեայ կնոջ տունն։ Եւ առանց դժուարութեան սուսիկ փուսիկ նոր շինուած տապանակն այն տեղը դնելով՝ հինն վերուցին, և կնոջն ալ ծանրագին պարգևներ տալով դարձան 'ի Կոստանդնուպօլիս։ Առաջ կամէին իրենց սեպհականել այն գանձն, սակայն եղած հրաշիւք՝ ստիպուեցան յայտնելու զայն, և բոլոր եղածն ծանուցին Լևոն կայսեր և Վերինա կայսրուհւոյն, որ շատ ուրախացան այս լրոյս վերայ, և մեծապարգև մեծարեցին զԿալբիոս և զԿանդիդոս. և Վլաքեռնի ապարանից եկեղեցւոյն մէջ մասնաւոր մատուռ մի շինելով՝ հոն տեղաւորեցին այս սուրբ հանդերձս։

Երբ 613ին Խոսրով Պարսից թագաւորն սկսաւ Պօլսոյ վերայ յոխորտալ՝ տեսնելով որ Վլաքեռնի եկեղեցւոյն գանձն վտանգի մէջ է, որովհետև քաղքին արուարձաններէն միոյն մէջ լինելով՝ աւելի ենթակայ էր թշնամեաց աւարառութեանն, անոր համար փոխադրեցին զնոսա 'ի Սուրբն Սոփիա։ Յետոյ Ը դարուն վերջերը Մեծն Կարոլոս ընկալաւ այն պատմուճանն իւր Ակուիսկրանայի մատուռը դնելու համար. և Սուրբն Անկիլպերտ ալ նորա մի կտորն առաւ 800 և 814ին ատեններն իր վանուցն համար 'ի Կենտուլոն։ — Յետոյ կայսրն բոլոր աշխարհք պատգամաւորներ ղրկեց հրաւիրելով զամենայն ուղղափառս յԱկուիսկրանա՝ յ13 յունիսի, « առ 'ի պատիւ սրբոց նշխարաց՝ որ հոն գտանէին, այսինքն ութ հատ փուշք 'ի պսակէ Տեառն մերոյ, բևեռ մի սրբոյ խաչին, ճշմարիտ խաչին մի կտորն, վարշամակ Տեառն մերոյ, պատմուճան կուսին Մարիամու, խանձարուրք Յիսուսի Մանկան՝ որ 'ի մսրին, բազուկ Սիմէոնի ծերունւոյ և այլ բազում նշխարք »։ — Իսկ այս ժամանակէս 'ի վեր նոյն պատուական աւանդից վերայ շատ անգամ խօսած են Ակուիսկրանայի Տարեգիրքն և Ժամանակագրութիւնք։

Տիրամօր վերափոխմանէն ետև՝ Մանուկ Յիսուսի խանձարուրին ուր մնալն ոչ գիտեմք. հաւանական է որ ծանօթ և բարեկամ ընտանիք մի զնոսա պահած էր անգին գանձու մի պէս։ Բայց Յիսուսի Քրիստոսի մահուանէն ետև՝

digitised by A.R.A.R.@

քրիստոնէից վերայ հասած սաստիկ հալածանաց նայելով՝ կարեմք ասել թէ աստուածային նախախնամութեամբ էր որ փրկչին, իւր Մօրն, սրբոյն Յովսեփայ և Առաքելոց պատկանեալ նշխարքն ծածկելով անյայտացան առաջին դարերուն մէջ. ապա թէ ոչ այն արիւնահեղ հալածանաց ժամանակ՝ թշնամիք քրիստոնէութեան ամէն բան պիտի ապականէին և ջնջէին։ — Բայց երբ Մեծն կոստանդիանոս 312ին Մաքսենտիոսի յաղթելով՝ քրիստոնէից պաշտպան հանդիսացաւ, և հալածանքը դադրեցուց, այլ այնուհետև պատճառ մի չկար ծածկելու զնշխարս պատկանաւորս փրկչին և Մօր նորա և սրբոց Առաքելոց. այլ և կոստանդիանոսի Մօրն սրբուհւոյն Հեղինեայ ձեռքով ճշմարիտ խաչին գտանիլն ալ՝ գրեթէ նախընթաց նշան մի եղև միւս նշխարաց գիւտին։

Գալով Մանուկ Յիսուսի խանձարրոցն՝ ունեցած տեղեկութիւննիս փոքր մի ուշ և յետոյ է ժամանակաւ։ Ոմանք համարին թէ կայսրուհին Եւդոքսիա ընդունած լինի զնոսա՝ յԵրուսաղէմ ճանապարհորդած ժամանակ յամի 445, և ղրկած 'ի կոստանդնուպօլիս՝ ուր երիտասարդ Բուլքերիա կայսրուհին եկեղեցի մը շինել տուած լինելով 'ի պատիւ կուսամօրն՝ հոն զետեղեցան։ Յովհաննէս — Յակոբ Շիֆլէթ անուն մատենագիր մի ժէ դարուն մէջ՝ որ սուրբ Գերեզմանին նշխարաց վերայ գրած է, համարի թէ Եւդոքսիա ընդունած լինի զխանձարուրս Քրիստոսի 'ի Յովենալէ (Յոբնաղ) պատրիարքէ Երուսաղէմի, որոյ համար ասի թէ նաև սրբոյ կուսին գերեզմանն և նորա պատանքն ալ ղրկած է 'ի կոստանդնուպօլիս։ — Յունաց եկեղեցին մասնաւոր տօն մի կատարէր խանձարրոց Փրկչին յ31 օգոստոսի, ինչպէս որ մեր յայսմաւուրաց մէջ ալ յիշատակի 'ի նմին աւուր, և նոցա հետ նաև կուսամօր պատուական գօտւոյն տօնն։ Այս գօտիս հաստ և ամուր բրդեղէն նիւթով մի շինուած է, գոյնն մութ դեղին. և տեսողն անդէն գուշակէ թէ աղքատ աղջըկան մի եղած է։ Գերմանոս պատրիարքին խօսից նայելով՝ Սուրբ կոյսն իւր ձեռօք հիւսած էր զայն. իսկ Ակուիսկրանայի մէջ աւանդութիւն կայ՝ իբրև թէ սրբոյն Յովսեփայ ճամբորդութեանն ծածկոցի մի թելերովն շինուած էր։ — Լիվերանի անուամբ քահանային 1854ին հրատարակած հին յիշատակարանաց նայելով՝ երևի թէ այս խանձարրոց մի մասն 'ի Հռոմ տարուեցաւ, և դրուեցաւ 'ի Սուրբ Մարիամ մեծոյ ասացեալ եկեղեցին՝ յաւուրս Թէոդորոս պապին, յամի 646 կամ 49. ուր պահի մինչև ցայժմ։ — Իսկ յԱկուիսկրանա եղած խանձարրոց վաւերականութիւնն հաստատող առաջին պատճէնն է սրբոյն Դիոնեսիոսի ձեռագիրն՝ զոր արդէն յիշեցաք։ Բաց աստի՝ յիշատակին նաև 1192ին գրուած նշխարաց ցանկի մի մէջ, և Ալբերիկ անուամբ միանձի մի ժամանակագրութեան մէջ, յորում յիշատակի նաև այն մեծ հրդեհն՝ որ քաղաքը մոխիր դարձուց յամին 1236ին։ — Փիլիպպոս Մուսքէս անուամբ թափառական քերթողն ալ՝ որ ԺԳ դարուն սկիզբն էր, կարոլոսի Ակուիսկրանայի մէջ հաւաքած նշխարաց վերայ խօսելով՝ յաւելու նոյն ժամանակի լեզուաւ Apries s'aporta la çainture dont li Fils Dieu, en noreture est estet estrains es biercuel s'el virent moult le gens alnet. որ թերևս այսպէս թարգմանելի է.

Յետոյ ածեալ եղև գօտին, իւ նորածին Աստուածորդին

Գինդ պընդեցաւ յօրօրոցին. Զոր և բազումք աչօք տեսին։

Վարշամակն գլխատման Ս. Յովհաննու կարապետին այն է՝ որով ըստ սովորութեան Հրէից՝ Սրբոյն գլուխն պլեցին առ 'ի թաղել զնա։ Ձևն ուղղանկիւն է, կտաւէ նրբանիւթ, տեղ տեղ խոշոր արեան բծերով. ասոր համար է որ ժողովրդեան ցոյց տուած ատեն՝ ծալքն ոչ բանան։ Բոլանդեանք՝ հին արաբական ձեռագիր մի յիշեն՝ յո-

digitised by A.R.A.R.@

րում ասի թէ Հերովդէս իւր պալատան մէջ թաղած էր Յովհաննու Մկրտչի գլուխը. բայց իր մեռնելէն ետև պալատն կործանեցաւ և քարակոյտ մի եղև։ Շատ տարիներէ ետև՝ երկու ուխտաւորք գիշեր մի այն աւերակաց մէջ ապաւինելով՝ հրեշտակ մի երևցաւ իրենց և եցոյց կարապետին գլխոյն տեղը, զոր առնըլով իրենց երկիրը տարին։ Սոզոմենոս պատմագրին խօսից նայելով՝ չորրորդ դարուն երկրորդ կիսուն մէջ Սրբոյն Յովհաննու գլուխն գտնուեցաւ՝ Մակեդոնեան հերձուածող միանձանց քով, որ յառաջագոյն յԵրուսաղէմ բնակէին, և յետոյ 'ի Սիկիլիա փոխադրուեցան։ Երբ Վաղէս կայսրն իմացաւ այս բանս՝ հրամեց որ 'ի կոստանդնուպօլիս բերեն այն պատուական գանձն. բայց երբ կառքն՝ որոյ մէջ էր սուրբ գլուխն՝ հասաւ 'ի Պանտիքիոն (Բէնտիք) մերձ 'ի Քաղկեդոն, լծուած ջորիներն այլ աւելի յառաջ երթալ ոչ կամէին. կայսրն ալ հրաշք համարելով այս բանս՝ նոյն տեղը թողուց զսուրբ նշխարսն։ — Բայց սակաւ մի յետոյ յամի 386 կայսրն Թէոդոս Մեծն ուխտի երթալով վերոյիշեալ գիւղը՝ հանդիսաւոր կերպով 'ի կոստանդնուպօլիս փոխադրեց այն պատուական նշխարքը, մասնաւոր սրբարան մի շինելով իրենց համար։ Յետոյ այս պատուական գանձս ալ տրուեցաւ կարոլոսի, զոր դնել տուաւ 'ի մատրան կուսամօրն։

Իսկ սուրբ պաստառն կամ Միջապատն զոր կրէր Փրկիչն խաչելութեան ժամանակ՝ մեծ կտոր լաթ մի է ճերմակ գունով՝ որ երևի թէ աւելի երկայն կտորէ մի պատռուած է. ձեւն եռանկեան մօտ, որոյ վերայ արեան լայն բծեր երևին՝ որովք գրեթէ խմբուած է. միայն ծայրերն որ կապուած էին՝ ճերմակ մնացած են։ — Սուրբ գրոց մէջ ամենևին յիշատակութիւն չկայ թէ Փրկիչն միջապատ մի կրէր 'ի խաչին, թէ և հին աւանդութիւնն զայն հաստատէ, և ցուցանէ թէ Յիսուս Քրիստոս բոլորովին մերկ չէր խաչին վերայ. և ամենէն հնագոյն խաչելութիւններն մէջքը լաթ մի կապած նկարուած են։ — Հիմա մնայ գիտել թէ ուր պահուէր այս միջնապատն յԱկուիսկրանա բերուելէն յառաջ։ Ամենէն հին տեղեկութիւնն գտանեմք նշխարատուփի մի վերայ՝ որոյ մէջ պահի յաղթող նշանն կոստանդիանոս կայսեր, յորում ասի թէ բովանդակէ (մասն ինչ) 'ի պատատանէն որով սփածեալ էր Յիսուս Քրիստոս 'ի խաչին։ Այս նշխարատուփիս մէջ ուրիշ շատ նշխարներ ալ կային, ինչպէս 'ի փշեղէն պսակէն, 'ի սպունգէն, 'ի ծիրանւոյն. ուստի հաւանական է որ երբ Մեծն Կարոլոս ընկալաւ 'ի կոստանդնուպօլսոյ զնշխարս ծննդեան և չարչարանաց Փրկչին՝ միջնապատն ալ միատեղ էր։ — Ակուիսկրանայի գանձուն ցանկին մէջ յամին 1192 այս խօսքով յիշատակի. 'ի զգեստուց Տեառն որովք խաչեցաւ։ Ալբերիկի Ժամանակագրաց մէջ ընթեռնումք յամի 1236. այն կտաւն՝ որով սփածեալ էր Յիսուս Քրիստոս 'ի խաչին սրսկեալ արեամբ նորա։ Քօրսէնտոնքի տասցեալ ձեռագրին մէջ ալ յիշատակի այսպէս. «Կարոլոս Մեծն ստացաւ իւր Ակուիսկրանայի մատրան համար այն զգեստն՝ զոր կրէր Քրիստոս 'ի վերայ խաչին, և որ նորա մէջքը պատէր»։

Այս հանդերձս թացեալ արեամբ Որդւոյն Աստուծոյ՝ զոր եհեղ վասն մարդկան, սրբազան և նուիրական է՝ բաւէ բոլոր ուժովս առնել։ Եւ թէպէտ իւր ծագումն բացարձակապէս ապացուցանելու կարող չենք, սակայն վերոյգրեալ նշմարքն բաւական են առաւել քան զառաւել ցուցանելու՝ որ ամենևին տարակոյս ոչ վերցընէ իւր հարազատ վաւերականութիւնն։

ՅՈՎՍԷՓ ՈՒԸՍԷԼ

digitised by A.R.A.R.@